

Vaikų dienos centrų specialistų patirtys ugdant vaikų socialinius įgūdžius

Vida Gudžinskienė¹, Sigita Burvytė², Marijona Barkauskaitė³

¹ Mykolo Romerio universitetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius, vida.gudzinskiene@mruni.eu

² Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinės edukacijos fakultetas, Socialinio ugdymo katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, sigita.burvyte@leu.lt

³ Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos ir filosofijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, marijona.barkauskaite@leu.lt

Anotacija. Šiame straipsnyje atskleidžiamos vaikų dienos centruose (toliau – VDC) dirbančių socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų patirtys planuojant sumaniosios socialinės edukacijos veiklas vaikų socialiniams įgūdžiams ugdyti ir jų saviraiškai VDC skatinti. Straipsnyje, pasitelkiant kokybinio tyrimo duomenis, nagrinėjama įvairių VDC organizuojamų veiklų svarba ugdant vaikus iš socialinės rizikos šeimų, kurios išgyvena socialinę psichologinę krizę, sprendžia įvairias problemas bei stokoja socialinių įgūdžių. Tyrimui buvo pasirinkti 9 tiriamieji, iš kurių 5 socialiniai pedagogai ir 4 socialiniai darbuotojai. Tyrimo rezultatai išryškino, kad specialistų parinktos veiklos vaikų laisvalaikio metu, atliekant paskirtas pareigas, tikslingai modeliuojant vaiko elgesį, dalyvaujant kūrybinėje veikloje, buvo tikslingos ir sudarė tinkamas sąlygas vaikų socialiniams įgūdžiams ugdytis.

Esminiai žodžiai: *vaikų dienos centrai (VDC), socialiniai įgūdžiai, vaikai, specialistų patirtys, edukacinės veiklos.*

Įvadas

Aktualumas. Kiekvienos valstybės ateitis priklauso nuo šeimos ir augančios šalyje jaunosios kartos, ne išimtis ir Lietuva. Iš Europos Sąjungos dešimtmetėje Užimtumo ir augimo strategijoje „Europa 2020“ užsibrėžtų tikslų aiškiai apibrėžiami keturi prioritetai. Du iš šių prioritetų glaudžiai siejasi su socialinės rizikos šeimomis. Europos Sąjunga numato siekti sumažinti 20 mln. skurde gyvenančių ir socialiai atskirtų žmonių arba

žmonių, kuriems tai gresia, skaičių. Taip pat siekiama sumažinti ir mokyklos nebaigusių asmenų skaičių iki mažiau nei 10 proc. (šiuo metu yra 12,8 proc.). Socialinės atskirties mažinimas bei sumanios visuomenės kūrimas yra tarp svarbiausių Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ (2014) prioritetų. Pagrindinis švietimo įstaigų uždavinys yra išugdyti pilietišką ir visapusišką asmenybę, kuri sugebės aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime (Burvytė, 2016). Tačiau mokykla ne visada gali suteikti vienodas ugdymo(si) galimybes visiems mokiniams, kadangi ją lanko labai skirtingi, nevienodų patirčių turintys vaikai. Labiausiai pažeidžiami yra socialinės rizikos šeimose augantys vaikai. Akcentuotina, kad mokykla nėra pajėgi aprėpti popamokinę veiklą ir jos metu teikti ugdomąją pagalbą. Tokią galimybę turi VDC, nes VDC funkcionuoja kaip priemonė, skirta vaiko teisėms ir pozityviajai socializacijai užtikrinti, ugdymo bei socialinei, psichologinei, specialiajai, pedagoginei, informacinei ar kitai pagalbai suteikti tiems vaikams, kurių šeimose stokojama galimybių tinkamai pasirūpinti vaiko gerove (Gudžinskienė, 2014).

Pažymėtina, kad tiek rizikos šeimos, tiek VDC įvairiais aspektais gana plačiai analizuojami tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų. Pasitelkdamą užsienio šalių patirtį, B. Palavinskienė (2001) analizavo smurto šeimoje prevencijos galimybes. B. Kairienė (2006) atskleidė agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais koregavimo galimybes, akcentuodama pedagogų indėlį šiose situacijose. V. Gudžinskienė ir R. Gedminienė (2011) nagrinėjo vaikų, augančių alkoholio vartojimo problemų turinčiose šeimose, patiriamus psichologinius, socialinius bei mokymosi sunkumus. M. Wadsby (2012) gilinosi į motinų psichosocialines krizes, jų galimus padarinius, tokius kaip alkoholio, narkotikų vartojimas bei jų įtaka vaikams. V. Gudžinskienė ir A. Railienė (2012) tyrė VDC darbuotojų socialinius įgūdžius bei karjeros kompetencijas. S. Stoltz, M. Londen ir kt. (2013) daug dėmesio skyrė vaiko agresyvaus elgesio ir jo lyties bei agresyvaus elgesio poveikio vaiko socializacijos sėkmei ryšio tyrimams. Lietuvoje VDC veikia nuo 1996 metų. Pažymėtina, kad VDC veikla yra tiriama vadybiniu (Sipovič, 2007; Buzaitytė-Kašalynienė, Liaudginaitė-Zamalienė et al., 2012 ir kt.) bei edukaciniu (Masiliauskienė ir Griškutė, 2010; Gudžinskienė ir Railienė, 2012; Jančauskytė, Širiakovienė ir Plaušnaitienė, 2013; Vaitiekienė, 2013) aspektais. A. Crowley, S. Jeon ir M. S. Rosenthal (2013) tyrė VDC teikiamų paslaugų ir jų licencijose numatytų reikalavimų bei kitų vaikų fizinę sveikatą bei saugumą apibrėžiančių teisės aktų atitikimą (Gudžinskienė, Raudeliūnaitė ir Uscila, 2016).

Tačiau mokslinių tyrimų, analizuojančių specialistų, dirbančių VDC, socialinių įgūdžių ugdymo patirtis, stokojama. VDC dažniausiai lanko vaikai iš socialinės rizikos šeimų, kuriose dažnai stokojama socialinių bei pozityviosios tėvystės įgūdžių. Vienas iš VDC veiklos tikslų, teikiant pagalbą vaikui ir jo šeimai, – ugdyti socialinius įgūdžius. Todėl aktualu tirti specialistų socialinių įgūdžių ugdymo patirtis VDC.

Tyrimo objektas: specialistų, dirbančių VDC, patirtys ugdant vaikų socialinius įgūdžius.

Tikslas – teoriškai ir empiriškai pagrįsti / atskleisti socialinių įgūdžių ugdymą VDC.

Uždaviniai:

1. Aptarti socialinių įgūdžių ugdymo VDC teorines prielaidas.
2. Atskleisti VDC dirbančių specialistų patirtis ugdant vaikų socialinius įgūdžius.

Tyrimo klausimas. Kaip VDC specialistams pavykta sėkmingai ugdyti vaikų, lankančių VDC, socialinius įgūdžius?

Tyrimo metodai:

- teoriniai – mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, lyginimas, apibendrinimas ir sisteminimas;
- empiriniai – duomenų rinkimui taikytas pusiau struktūruotas interviu metodas; tyrimo duomenų analizei – turinio (angl. *content*) analizės metodas.

VDC paskirtis

VDC veiklą teisiniu požiūriu reglamentuoja teisės aktai: Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Lietuvos Respublikos nacionalinė vaikų dienos centrų 2005–2007 m. programa, Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, Lietuvos Respublikos darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos, taip pat Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų katalogas, Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos (2003), skirtos specialistams, organizuojantiems ir vykdančioms socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, ir kiti. Vaikų dienos centrai (VDC) pagal Socialinių paslaugų katalogą (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 Dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo) priskiriami nestacionarioms socialinėms paslaugų įstaigoms, t. y. socialinę priežiūrą dienos metu teikiančioms socialinių paslaugų įstaigoms (VDC, šeimos paramos centrai, krizių centrai ir kt.). Būtent VDC ir gali prisidėti prie vaikų socialinių įgūdžių ugdymo. Vaikų dienos centrų programa (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Nacionalinės vaikų dienos centrų 2005–2007 metų programos patvirtinimo, 2004) siekiama spręsti priešmokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, augančių probleminėse šeimose, socialines problemas, organizuoti jų ugdymą, popamokinį užimtumą, užtikrinti socialinį darbą su tėvais, siekiant sudaryti sąlygas vaikui grįžti į šeimą. VDC turi būti sudarytos deramos vaikų socializacijos, vaikų ir paauglių nusikalstamumo ankstyvosios prevencijos, socialinių paslaugų probleminėms šeimoms teikimo sąlygos.

VDC svarbu yra įgyvendinti vieną iš metodinių rekomendacijų tikslų – padėti socialinės rizikos šeimai, išgyvenančiai socialinę psichologinę krizę, spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones. VDC taip pat prisideda prie Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo (2006) įgyvendinimo, nes minėto įstatymo 3 straipsniu nurodoma, kad suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįglumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės

gyvenime, yra teikiamos socialinės paslaugos, siekiant sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, padėti įveikti socialinę atskirtį, taip pat siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti bei visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti. Centrai taip pat prisideda prie Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo (2007) realizavimo, nes prisideda prie tikslo – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą.

Šiame įstatyme 2 straipsnyje 9 dalyje nurodomas VDC apibrėžimas (įstaiga ar jos padalinys, teikiantys socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams bei organizuojantys tokių vaikų ugdymą). 6 minėto įstatymo straipsnyje kaip viena iš vaiko minimalios priežiūros priemonių nurodomas įpareigojimas lankyti VDC. VDC padeda realizuoti ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (2011) 33 straipsnio 1 dalies nuostatas: „Socialinę atskirtį patiriantiems skurdžiai gyvenančių šeimų, beglobiams, pabėgėlių, nesimokantiems mokykloje vaikams <...> švietimo prieinamumas užtikrinamas teikiant jiems socialines paslaugas ir pedagoginę pagalbą.“

Vaikų dienos centrų veiklą reglamentuoja nemažai įstatymų ir poįstatyminių aktų, tačiau nėra vieno išsamaus ir konkretaus dokumento, aiškiai apibrėžiančio VDC veiklą. Taigi VDC savo veiklas organizuoja remdamasi programų įstatymine baze, kuri atitinka Europos Sąjungos ir Lietuvos įstatymų bazę, o viena svarbiausių VDC tinklų veiklos sąlygų yra sudaryti vaikams sąlygas ugdytis socialinius įgūdžius, kurie galėtų padėti gyventi visuomenėje bendradarbiaujant su kitais.

VDC daugiausia dėmesio skiria mokyklinio amžiaus vaikams, kurie auga nedarniose, tinkamų gyvenimo sąlygų neturinčiose šeimose. Vaikų dienos centruose vaikai visapusiškai ugdomi, užtikrinamas popamokinis užimtumas. Organizuojant VDC veiklą, vadovaujamas šešiais principais: atvirumo, prieinamumo, interesų ir gerovės pirmumo, šeimos įgalinimo, bendradarbiavimo ir bendruomeniškumo. Nagrinėjant Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos priimtas Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijas (2015) suformuluoti ir šešių pagrindinių principų, kuriais turėtų vadovautis centro darbuotojai, yra: atvirumas, prieinamumas, interesų ir gerovės pirmumas, šeimos įgalinimas, bendradarbiavimas ir bendruomeniškumas. VDC siekiama kokybiško vaikų ugdymo ir pozityviosios socializacijos įgyvendinimo. Tačiau reikia pažymėti, kad VDC daugiausia paplitę miestuose, rajono centruose ir kitose didesnėse gyvenvietėse, todėl jų pasiekiamumas kaimiškose vietovėse augantiems vaikams yra ribotas. Labai mažai VDC yra Palangos miesto, Birštono, Joniškio, Kalvarijos, Kupiškio, Pagėgių, Panevėžio, Skuodo, Šilalės, Šilutės, Utenos, Zarasų rajonų savivaldybių teritorijose. Paminėtose

savivaldybėse veikia tik po vieną VDC. Neringos savivaldybėje šiuo metu nėra nė vieno VDC. Dažniausiai VDC lankosi 7–11 metų vaikai, nemaža dalis lankytojų (32 proc.) yra ir šiek tiek vyresnių – 12–15 metų. VDC laiką leidžia ir ikimokyklinio amžiaus vaikai, nuo 2 iki 6 metų, rečiau apsilanko vyresni nei 16 metų jaunuoliai. Pažymėtina, kad VDC yra viena iš prevencinių priemonių, siekiant, kad vaikai iš socialinės rizikos šeimų nepatektų į globą (Socialinės apsaugos ministerijos galutinė tyrimo ataskaita, 2015). M. Barkauskaitė (2007) teigia, kad paauglių socializacijos procesas yra vienas iš svarbiausių asmenybės tapimo, normalaus visuomenės funkcionavimo, socialinės tvarkos palaikymo veiksmų, o VDC savo veiklomis tiesiogiai prisideda prie paauglių asmenybės saviugdų.

Taigi, VDC tikslas – teikti dienos globos, ugdymo, užimtumo, laisvalaikio organizavimo ir kt. paslaugas vaikams, kartu gerinant gyvenimo kokybę mažas pajamas turinčių ir probleminių šeimų vaikams ir siekti normalizuoti jų santykius su socialine aplinka. Apžvelgus VDC paskirtį, galima pereiti prie VDC veiklų ir jų galimybių analizės ugdant vaikų socialinius įgūdžius.

I. Jonutytė (2007) teigia, kad visuomenėje vykstantys socialiniai ir ekonominiai, vertybiniai pokyčiai sukelia sunkumų sėkmingai vaiko socializacijai, nes silpnėja bendruomenės narių bendradarbiavimas, pagalba sunkumų turintiems asmenims, silpnėja bendruomenės įtaką socialiniam ugdymui, mikrosociumas tampa nesaugus. Vaikai ir jaunuoliai bręsta nepastovioje socialinėje kultūrinėje aplinkoje ir dėl to gali tapti socializacijos aukomis, nes yra viena pažeidžiamiausių visuomenės grupių.

V. Butkevičienės, E. Vaidelytės ir E. Baršauskienės (2014) teigimu, nevyriausybės organizacijos dažnai įvardijamos kaip „nepelno“, „savanoriškos“, „trečiojo sektoriaus“, „pilietinės“ organizacijos bendruomenėje (taip pat ir vaikų dienos centrai), kurios, padedant specialistų komandai, įgyvendina įvairias veiklas, skirtas tiek vaikams, tiek jų šeimos nariams (Štuopytė, 2011), taip skatindamos vaikų pozityviąją socializaciją. Augti ir harmoningai ugdytis ir įgyti socialinių įgūdžių būna sunku, kai vaikai auga socialinės rizikos šeimose. E. Štuopytės (2011) nuomone, skatinant socialiai pageidaujamus pokyčius, asmenybė yra ugdoma, tačiau tam reikalinga ir sumani bei vaikų kūrybingumą skatinanti edukacinė veikla. Edukacinėje veikloje didelę reikšmę turi aplinka, ugdytinio psichinių procesų dinamika, asmenybės kultūrinė terpė ir vertybinės nuostatos bei jų formavimas. Be šių elementų ugdymas nebūtų visavertis ir nepasiektų savo esminių tikslų. VDC vykdo įvairias sumaniosios edukacijos veiklas su vaikais bendruomenėje ir pagrindinė veiklos kryptis – pagalba vaikui harmoningai ugdytis ir įgyti socialinių įgūdžių. Todėl labai svarbu, kad teikiama pagalba būtų kompleksinė (Burvytė, 2015).

K. Burger (2012) teigimu, atsižvelgiant į politinę ideologiją, kiekvienos šalies vaikų priežiūros institucijos susikūrė veikiamos politinio, kultūrinio bei socialinių kontekstų. Viena institucinės pagalbos formų socialinės rizikos šeimai ir jose augantiems vaikams – vaikų dienos centrai. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) socialinius įgūdžius apibūdina taip: tai gebėjimai prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, individų gebėjimas veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis, tai tokie

gebėjimai, kurie jauniems žmonėms padeda išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai jie susiduria su gyvenimo realijomis (Bulotaitė ir Gudžinskienė, 2004). V. Grakauskaitė ir N. Kropaitė (2004) nurodo, kad socialiniai įgūdžiai – tai gebėjimas: 1) sugyventi su kitais asmenimis ir grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, ieškoti kompromisų, konstruktyviai spręsti konfliktus; 2) mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais, siekti bendro tikslo; 3) dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka. L. Jovaiša (2001) svarbiausiais socialinio auklėjimo uždaviniais laiko: 1) drausmingumą; 2) darbinį auklėjimą; 3) ekonominį auklėjimą; 4) nacionalinį ir visuomeninį (tautinį, patriotinį) auklėjimą. Autorius drausmę traktuoja kaip elementarią socialinio elgesio savybę, be kurios neįmanomas nei protingas socialinis gyvenimas, nei asmenybės brandumas. B. Bitino (2004) teigimu, pagrindiniu socialinio ugdymo tikslu laikomi tokie ugdytinių gebėjimai ir kompetencijos kaip: nusistatymas, grindžiamas savitarpio supratimu ir bendravimu; tarimosi ir susitarimo dvasia taikiai ir konstruktyviai sprendžiant konfliktus; pagarba asmens orumui; tolerancija kitiems ir kitokiems (fizinio, protinio, religinio, kultūrinio, socialinio požiūriais); nusiteikimas vengti šališkumo, išankstinių nuomonių, prietarų, stereotipų, sąžiningumas, pareigingumas; gebėjimas imtis atsakomybės už savo sprendimus ir veiksmus; gebėjimas suvokti ir įvertinti kitų asmenų nuomonę, argumentuoti diskutuoti; taip pat gebėjimas apsispręsti renkantis tolesnę mokymosi ir rengimosi profesijai kryptį. J. Pikūnas ir A. Palujanskienė (2001) nurodo, kad socialinė kompetencija – tai mokėjimas tinkamai sugyventi su kitais, sukurti patenkinamus, sėkmingus bei ilgalaikius ryšius, ne tik norėti padėti kitiems, bet ir stengtis tai nuolatos daryti. Socialiniai įgūdžiai, pasak mokslininkų J. R. Curry ir L. J. Fazio-Griffith (2013), yra gebėjimas reaguoti tokiu būdu, kuris yra priimtinas visuomenei ir visiems asmenims, su kuriais vaikas bendrauja. Socialiniams įgūdžiams ugdytis ir vaikų elgesio problemoms spręsti, autorių nuomone, gali būti taikoma žaidimų terapija, kuri gali padėti vaikui išspręsti vaikystės problemas ir įgyti socialinių įgūdžių. Žaidimas yra grindžiamas įprastais vaikų bendravimo ir mokymosi procesais. Socialinė kompetencija įgyta vaikystėje yra susijusi su tuo, kaip žmogus prisitaikys prie aplinkos vyresniame amžiuje (Burvytė, 2016). L. Eskytė (2008) atskleidė, kokios turėtų būti teikiamos ugdomosios ir socialinės paslaugos VDC, plėtojant vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialinį dalyvavimą.

Anot E. Stuopytės (2016), svarbiausi aspektai socialinių įgūdžių ugdyme – socialinių įgūdžių ir tarpusavio santykių ugdymas. Socialinis įgūdžių mokymas padeda kiekvienam vaikui bendrauti su kitais vaikais. Svarbu, kad visi vaikai būtų įtraukti į socialinių įgūdžių ugdymo grupes, apimančias ir vaikus, turinčius specialiųjų poreikių. Gyvenimo įgūdžių programoje (2004) yra išskiriamos 5 vaikų raidos sritys: savimonė, priklausymas grupei, poreikiai, teisės ir atsakomybė, kasdienės situacijos, rizikos situacijos. Remiantis šia programa, ugdomi kiekvienos iš šių sričių įvairūs socialiniai įgūdžiai. Visi socialiniai gyvenimo įgūdžiai skirstomi į: savęs pažinimo; bendravimo; bendradarbiavimo; spren-

dimų priėmimo; gyvenimo sunkumų įveikimo. N. Sturlienė (2007) programoje „Tiltai“ socialinius įgūdžius skirsto į tokias grupes: sprendimų priėmimo, problemų sprendimo, kūrybiškumo ir kritinio mąstymo, efektyvaus bendravimo, savivertės, streso įveikimo, emocijų valdymo, empatijos, gebėjimo atsisakyti. Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai įgūdžiai daugumos tyrėjų įvardijami kaip gebėjimai, kaip tam tikros elgesio normos. Socialinius įgūdžius galima sugrupuoti į 5 grupes, kurios apima visus pagrindinius socialinius įgūdžius: savęs pažinimo, bendravimo, bendradarbiavimo, sprendimų priėmimo ir gyvenimo sunkumų įveikimo, bei 5 vaikų ir jaunuolių raidos sritis, kurios viena su kita labai glaudžiai susijusios: savimonės, priklausymo grupei, teisės, atsakomybės, kasdieniai bei rizikos situacijos poreikiai.

Socialiniai įgūdžiai įgyjami stebint, atkartojant aplinkinių elgesį bei gaunant grįžtamąją ryšį apie savo elgesio padarinius. Socialinių įgūdžių ugdymo vadovo programoje (2001) skiriami tokie reagavimo į situacijas būdai: 1) pasyvus, 2) agresyvus, 3) socialus (savęs įtvirtinimo) elgesys. Pasyvus elgesys apibūdinamas kaip drovus elgesys, nepasitikėjimas savimi, apatiškumas; jis gali būti susijęs su įvairiais psichikos sutrikimais, žemu savęs vertinimu, pernelyg dideliu savęs smerkimu ir pan. Agresyvus elgesys – tai ne tik fizinė ir verbalinė agresija, bet ir neigiamas bendravimas, nebendradarbiavimas, įžūlus elgesys bei jo akivaizdus demonstravimas. Paprastai toks elgesys būna nemalonus kitiems. Ir agresyvus, ir pasyvus asmens elgesys rodo nemokėjimą tinkamai elgtis ir gali neigiamai paveikti tolesnį gyvenimą. Socialus elgesys gali būti apibūdintas kaip atitinkantis galiojančias socialines normas, užtikrinantis savęs įtvirtinimo galimybių panaudojimą. E. Masiliauskienė ir V. Griškutė (2010) atskleidė, kad VDC teikiama pagalba socialinės rizikos šeimų vaikams yra ypač svarbi, siekiant padėti stiprinti socialinius įgūdžius, o R. Mikalauskienė (2008) pabrėžė tarpžinybinio bendradarbiavimo svarbą organizuojant VDC veiklą. M. Barkauskaitės ir P. Pečiuliauskienės (2007) tyrimai patvirtina, kad rengiant pedagogus darbui su vaikais iš įvairių šeimų bei turinčiais skirtingus socialinius įgūdžius, reikalingas ir tinkamas pedagogų pasirengimas.

VDC įgyti socialiniai įgūdžiai sudaro prielaidas asmeniui: sėkmingai prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai; veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis; išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai jie susiduria su gyvenimo kasdieniais sunkumais. Norint atsakyti į probleminių klausimų, kaip VDC specialistams pavykta sėkmingai ugdyti vaikų, lankančių dienos centrus, socialinius įgūdžius, tikslinga tirti VDC specialistų patirtis ugdant vaikų socialinius įgūdžius.

Tyrimo metodika ir tiriamieji

Tyrimui pasirinktas kokybinio tyrimo tipas. Pasak J. W. Creswello (2009), kokybinio tyrimo tikslas – tyrinėti kompleksinius reiškinius, su jiems būdingomis charakteristikomis, bei pristatyti tyrimo dalyvių išreikštas įvairias prasmes bei požiūrius apie tiriamą

reiškinį. Tyrimui taikytas pusiau struktūruotas interviu metodas, kuris leidžia priartėti prie žmonių patirčių suvokimo, reikšmių įvardijimo, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo (aiškinimo).

Interviu metu paprašyta atsakyti į klausimą, kaip VDC specialistams pavykta sėkmingai ugdyti vaikų, lankančių dienos centrus, socialinius įgūdžius? Tyrimo metu gauti duomenys analizuojami taikant turinio (angl. *content*) analizę. Interviu analizės etapai: nuoseklus duomenų skaitymas, kategorijų ir subkategorijų išskyrimas, pagrindimas, analizė ir interpretacija (Creswell, 2009).

Informantai pasirinkti pagal šiuos kriterijus: 1) auštasis socialinio darbuotojo arba socialinio pedagogo išsilavinimas, 2) darbo VDC patirtis ne mažesnė nei 2 metai. Tyrimas atliktas 2016 m. spalio–gruodžio mėnesiais. Prieš interviu su tyrimo dalyviais buvo susitarta dėl interviu vietos ir laiko. Gautas informantų sutikimas dalyvauti tyrime ir įrašyti interviu į diktofoną. Atlikta interviu įrašų transkripcija. Tyrime dalyvavo 9 VDC specialistai, atitinkantys kriterijus, iš jų: 5 socialiniai pedagogai ir 4 socialiniai darbuotojai. Tyrime naudota tikslinė kriterinė imtis. Tyrėjai laikėsi tyrimų etikos principų: informantai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, duomenų rinkimo metodu. Informantai tyrime dalyvavo savanoriškai, buvo užtikrintas jų anonimiškumas ir konfidencialumas.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Nagrinėjant VDC specialistų atsakymus į interviu klausimą, kaip jiems pavykta sėkmingai ugdyti vaikų, lankančių dienos centrus, socialinius įgūdžius, buvo išskirtos dvi kategorijos: socialinių įgūdžių ugdymas laisvalaikio, socialinių įgūdžių ugdymas atliekant pareigas, tikslingai modeliuojant elgesį, ir kūrybinės veiklos. Taip pat išskirtos veiklos, kuriose vaikai ugdosi socialinius įgūdžius ir jos traktuojamos kaip subkategorijos (lentelė).

Lentelė

VDC specialistų patirtys vaikams sėkmingai ugdant(is) socialinius įgūdžius pasitelkus įvairias veiklas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinių įgūdžių ugdymas laisvalaikiu	Laisvų ir struktūruotų žaidimų metu	„kai vaikai laisvai žaidžia, jie mokosi bendrauti, vadovauti ir bendradarbiauti su kitais, mokosi kūrybiškai rasti išeitis“ (C); „labai gerai pasimato, kuris imasi iniciatyvos, o kas pasyviai stebi, labai įdomu stebėti kaip jie susitaria ir žaidžia pagal taisykles“ (B); „vieniems pavyksta būti kūrybiškiems, o kitiems tai sunkiau sekasi“ (I); „gera stebėti, kaip vaikai ieško sprendimo galimybių ir randa tas galimybes“ (E); „žaisdami vaikai išmoka vieni vadovauti ir paklusti vieni kitiems“ (H); „žaidimų metu aš skiriu žaidimų vadovą, kurį keičiame, taip vaikai ugdo lyderystės įgūdžius, organizuoti veiklą mokosi“ (A)
	Sportuojant	„sportinių varžybų metu vaikai mokosi lyderiauti ir ugdo valią atlikti estafetę iki galo. Vieni, kurie valingai siekia tikslo ir kovoja iki galo, o kurie neturi valios pradžioje, kai jiems nesiseka, apsisverčia ir išeina iš žaidimo“ (B); „estafėčių metu ne tik jie fiziškai tvirtėja, bet ir mokosi palaikyti vieni kitus, paraginti, paskatinti“ (E); „kai vienas su kitu varžosi išryškėja jų negebėjimas pralaimėti, čia mūsų pagalba labai reikalinga, po kokių poros mėnesių, jie jau sugeba pasakyti draugui „sveikinu“, „tam, kuris nuolat pralaimėdavo, pirmas laimėjimas skatina labiau įsitraukti į veiklą, sėkmė juos skatina toliau žaisti ir taip jie pradeda mėgautis sportu ir fizine veikla“
	Išvykose, ekskursijose	„pasiteisino išvykos ir ekskursijos už centro ribų. Vaikų elgesys pasikeičia, jie būna rimtesni, stengiasi elgtis gražiai. Pamatėme, kad jie žino kaip elgtis tinkamai“ (B); „Išvykų metu vaikai rūpinasi vieni kitais, ko nebūna centre“ (D); „vaikai įtvirtina bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, yra empatiškesni, stengiasi įsiklausyti į kitus ir labiau surasti kitus“ (F)
	Stovyklose	„stovyklos tiesiog yra gera vieta vaikams ugdytis gyvenimiškus įgūdžius ir kaupti patirtį, kuri pravers gyvenime“ (G); „kai broliukui ir sesutei apšėmė palapinę, jie turėjo eiti pas kitus ir prašyti, kad juos priimtų. Po to jie tapo draugiški vienas kitam“ (I); „Stovyklose vaikai ugdo asmeninės higienos įgūdžius“ (D); „aišku, bendrauti, bendradarbiauti, išsakyti poreikius ir reaguoti į kitų žmonių poreikius“ (A)
	Saviveikla	„kai leidžiama vaikams patiems atlikti kūrybiškai užduotis, paliekant jiems daug laisvės, tada jie atsiskleidžia, kokie jie visi skirtingi ir laimingi būna kurdami“ (E); „kai jie imasi saviveiklos, tada gali save pažinti ir savo bendraamžius, tada jie supranta, kad pasaulis nesisuka tik apie juos ir ne viskas yra taip kaip jie nori“ (C); „kai statome spektaklius reikia ne tik bendrauti, bet ir bendradarbiauti, būti empatiškiems“ (D)
	Filmų peržiūra	„kai su vaikais žiūrime filmus, o paskui juos aptariame, vaikai pamato, kad visi skirtingus dalykus pastebime ir skirtingai viską suprantame“ (F); „filmų peržiūra tinka, tada kai norime vaikams parodyti, kad jų elgesys kitą vaiką gali skaudinti, bet tam reikia pasirinkti tam tinkamus filmus“ (E); „filmų peržiūra padeda vaikams ugdytis empatijos jausmą, ko šiuolaikiniams vaikams labai trūksta ir kritiškai mąstyti, kai pamato, kad ne visi žmonės yra geri, nors tokiais dedasi“ (I)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinių įgūdžių ugdymas atliekant pareigas	Socialinių įgūdžių ugdymas pamokų ruošos metu	„pas mus pamokų ruošimas yra ritualas, kurį vaikai privalo atlikti prieš eidami žaisti“ (H); „kai pamokų ruošą tampa rutina, tai jie daro noriai ir nebediskutuoja, kodėl to reikia“ (D); „kai vaikus įveda į rutiną ir taisyklių pasaulį, tada jiems pasidaro lengviau“ (A); „Pamokų ruošos metu pamato, kad ne visi gali susikaupti, aki yra šurmulys, kai kažkas neklauso ir kelia triukšmą, patys vaikai, tą neklaužadą prašo patylėti, nes trukdo“ (C)
	Pareigos dėl bendruomenės gerovės	„kiekvieną dieną vaikai gauna savo pareigas, kuris turi atlikti, tai yra prižiūrėti, kad būtų daiktai vietoje, nebūtų šiukšlių, po valgio, kad stalai būtų nuvalyti. Pastebėjau, kad tai ugdo vaikų valią ir atsakomybę, o ir sugebėjimą bendrauti su kitais. Vaikai mokosi pasakyti, kad juos išgirstų“ (H); „kai vaikas nenori eiti laistyti gėlių, bet yra jo budėjimo laikas ir priminus jis nors ir nenori, bet tai padaro – tai valios ugdymo pradžia“ (B)
Tikslingai modeliuojant elgesį	Pokalbių metu	„vaikai labai noriai bendrauja ir daug pasipasakoja apie save. Jiems labai trūksta paprasto pasikalbėjimo“ (A); „kai tik turiu laiko stengiuosi kalbėtis su vaikais, tai padeda jiems išsakyti visus savo rūpesčius, jie mokosi kalbėti apie save, savo jausmus, savo elgesį“ (F); „Pokalbiai su vaikais padeda jiems geriau save pažinti ir susidraugauti su jais yra paprasčiau, o vėliau ir susitariant dėl pareigų“ (D)
	Meno terapijos užsėmimų metu	„meno terapija padeda vaikams atsipalaiduoti ir atverti savo širdies kerteles, bet reikia jiems padėti, kad jie atsivertų“ (E); „pastebėjau, kad meno terapija raminančiai veikia sunkaus elgesio vaikus, jie pasidaro ramesni“ (C); „kai vaikai atsipalaiduoja ir paleidžia savo neigiamus jausmus, jiems palengvėja“ (F)
	Teikiant specialistų pagalbą (konsultacijų ir kt. metu)	„konsultacijų metu vaikai geriau pažino save, jie išmoko save suprasti, atpažinti savo jausmus, išmoko atskirti jausmą nuo veiksmo“ (H); „konsultacijos padėjo vaikams save suprasti ir susidraugauti su savimi, kas jiems vieniems sunkiai sekasi“ (G); gerai, kad vaikai turėjo su kuo pasikalbėti, nes daugelis jų jaučia nesuprasti, vieniši. Konsultacijos padėjo jiems mokytis bendrauti su kitais, o ne vien kumščiais ar riksmis spręsti problemas“ (I)
Kūrybinės veiklos	Sukurti scenarijų	„vaikai kurdami probleminių situacijų pozityvių sprendimų parinkimo scenarijus išmoko mąstyti kūrybingai ir pozityviai“ (D); „kurdami scenarijus išmoko išsakyti savo nuomonę, išdėręsėjo ir mažiau bijojo pasakyti ar suklysti, ar būti sukritikuoti“ (B)
	Sukurti šoki	„pasiteisino šokio terapija. Vaikai pasirinkdavo muziką ir judėdavo įsijautę į ją, tai padėjo jiems atsipalaiduoti“ (C); „sukurtus šokius grupėmis ir po vieną šokdavo kitiems vaikams, tai išmoko įveikti scenos baimę“ (E); „kūryba reikalauja susiklausymo, jiems reikia išgirsti vieniems kitus, čia išaiškėja ir lyderystės gebėjimai“ (F)
	Laisvos kūrybinės užduotys	„visiškai laisvos kūrybinės užduotys padėjo jiems įgyti pasitikėjimą savimi, kad jie gali mąstyti drąsiai ir išsakyti tai, ką galvoja“ (D); „kai vienas pasiūlo „nupieškime komiksą, kaip blogas berniukas susitiko su ateiviais ir tapo geru ir sugebėjo į tą veiklą įtraukti kitus...“ (H); „kai pačiam vaikui įdomu tai, ką jis daro, ir kiti įsitraukia“ (G)

Tyrimu atskleista, kad VDC specialistai vaikų socialinius įgūdžius ugdo įvairių centruose organizuojamų veiklų metu. Informantai akcentavo socialinių įgūdžių ugdymą laisvalaikio veiklų metu. VDC specialistai pažymėjo, kad vaikai sėkmingai ugdosi socialinius įgūdžius laisvų ir struktūruotų žaidimų metu, nes žaisdami vaikai mokosi

ne tik bendrauti ir bendradarbiauti, bet ir įgyja kūrybiškumo, lyderystės, veiklos organizavimo bei sprendimų priėmimo įgūdžių: „Žaidimų metu aš skiriu žaidimų vadovą, kurį keičiame, taip vaikai įgyja lyderystės įgūdžių, mokosi organizuoti veiklą“ (A); „gera stebėti, kaip vaikai ieško sprendimo galimybių ir randa tas galimybes“ (E). Sportuodami vaikai įgyja tikslo siekimo, lyderiavimo, vienas kito palaikymo, empatijos, komandinio darbo ir bendradarbiavimo, kito asmens pripažinimo įgūdžių.

Tyrimas atskleidė, kad išvykų ir ekskursijų metu vaikai ne tik sėkmingai įvirtina tuos bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, bet ir įgyja naujų socialinius įgūdžių. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad išvykų už centro ribų metu vaikų elgesys pasikeičia, jie būna rimtesni, stengiasi elgtis tinkamai, be to, rūpinasi vieni kitais, yra empatiškesni, stengiasi išsiklausyti vieni į kitus ir labiau suprasti kitus, lengviau randa sprendimus, iškilus problemoms, jas sprendžia gana sėkmingai: „pasirodo, kad jie geba ir problemas spręsti, ir priimti tinkamus sprendimus, net nustebina“ (F). Informantai taip pat teigė, kad stovyklose, kaip ir išvykose, vaikai įvirtina jau minėtus išvykų metu įgytus įgūdžius, tačiau analizuojant informantų atsakymus, be minėtų bendravimo, bendradarbiavimo, sprendimų priėmimo ir problemų sprendimo įgūdžių, išryškėjo ir vaikų gebėjimas prašyti pagalbos: „kai broliukui ir sesutei apsėmė palapinę, jie turėjo eiti pas kitus ir prašytis, kad juos priimtų...“ (I). Pažymėtina, kad stovyklose vaikai ugdomi asmeninės higienos įgūdžius, taip pat gebėjimą išsakyti poreikius ir reaguoti į kitų žmonių poreikius. Tyrimu atskleista, kad vaikai geriausiai save pažįsta per saviveiklą, nes realizuodami save jie gali atsiskleisti. Socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai pažymėjo, kad „kai jie imasi saviveiklos, tada gali save pažinti ir savo bendraamžius, tada jie supranta, kad pasaulis nesisuka tik apie juos ir ne viskas yra taip, kaip jie nori“ (C). Taigi, savarankiškai veikdami vaikai ne tik bendrauja, bendradarbiauja, būna empatiški, bet atskleidžia savo stipriąsias ir silpnąsias puses, reaguoja į kitų žmonių poreikius bei ugdomi lyderystės įgūdžius. Kaip vieną iš galimybių sėkmingam socialinių įgūdžių ugdymuisi VDC specialistai nurodė filmų peržiūrą. Informantai pažymėjo, kad aptariant filmus tobulinami atidaus klausymosi, tinkamo bendravimo įgūdžiai, taip pat ir problemų, kylančių VDC, išryškinimui: „filmų peržiūra tinka tada, kai norime vaikams parodyti, kad jų elgesys kitą vaiką gali skaudinti, bet tam reikia pasirinkti tam tinkamus filmus“ (E); be to, kaip pažymi informantai, „filmų peržiūra padeda vaikams ugdytis empatijos jausmą, ko šiuolaikiniams vaikams labai trūksta, ir kritiškai mąstyti, kai pamato, kad ne visi žmonės yra geri, nors tokiais dedasi“ (I).

Tyrimu atskleista, kad VDC kasdinių veiklų metu, tokių kaip pamokų ruošą ir vaikams skiriamų pareigų, kurias jei turi atlikti VDC metu, ypač palanku vaikams ugdytis stokojamus socialinius įgūdžius bei įtvirtinti tuos, kuriuos jau yra įgiję. Viena pareigų, kuri yra kasdienė VDC, t. y. pamokų ruošą. VDC dirbantys specialistai pažymėjo, kad „kai pamokų ruošą tampa rutina, tai jie daro noriai ir nebediskutuoja, kodėl to reikia“ (D); „kai vaikus įveda į rutiną ir taisyklių pasaulį, tada jiems pasidaro lengviau“ (A). Taigi, vaikai įgyja veiklos organizavimo įgūdžių bei ugdomi atsakingumo, tikslo siekimo

įgūdžius, kurių dažnas vaikas, atėjęs į VDC iš socialinės rizikos šeimos, neturi. Pamokų ruošą sudaro galimybės vaikams pamatyti, kad jie yra panašūs, bet skirtingi: „pamokų ruošos metu pamato, kad ne visi gali susikaupti, kai yra šurmuly, <...> kai kas nors kelia triukšmą, patys vaikai, tą neklaužadą prašo patylėti, nes trukdo“ (C). Per sudrausminimus išryškėja ne tik savo poreikių išsakymas, atsižvelgimas į kitų poreikius, bet ir lyderiavimas. Vaikai, atlikdami pareigas, susijusias su VDC bendruomenės gerove, ugdosi valią ir atsakomybę, gebėjimą bendrauti, bendradarbiauti, sutarti su kitais, išsakyti savo ir atsižvelgti į kitų poreikius.

Be abejo, informantai pažymėjo, kad jie socialinių įgūdžių ugdymui skiria specialų laiką, kurio metu modeliuoja pageidautiną vaikų elgesį. Viena tokių veiklų – elgesio modeliavimas pokalbių metu. Informantai pažymėjo, kad daugumai VDC lankančių vaikų „labai trūksta paprasto pasikalbėjimo“ (A), todėl vaikai labai noriai ir nuoširdžiai bendrauja ir daug pasipasakoja apie save. Pokalbius informantai naudoja dažnai: „kai tik turiu laiko stengiuosi kalbėtis su vaikais, tai padeda jiems išsakyti visus savo rūpesčius, jie mokosi kalbėti apie save, savo jausmus, savo elgesį“ (F); „pokalbiai su vaikais padeda jiems geriau save pažinti ir susidraugauti su jais yra paprasčiau, o vėliau ir susitariant dėl pareigų“ (D). Taigi pokalbiai yra veiksmingi ne tik bendravimo ir bendradarbiavimo, savęs pristatymo įgūdžių ugdymui(si), bet ir padeda vaikams pažinti save, įsivardyti savo jausmus, poreikius ir, kaip pažymi dalyvavę tyrime VDC specialistai, per pokalbius suartėjama, o kai santykiai tampa artimesni, lengviau ugdyti(s) ir atsakomybę. Meno terapijos užsėmimų metu vaikams taip pat sudaromos galimybės nusiraminti, atsipalaiduoti ir atsiverti, kitaip tariant, išsakyti savo jausmus, tik ne žodžiais, o per meninės raiškos priemones. Kaip teigia informantai: „meno terapija padeda vaikams atsipalaiduoti ir atverti savo širdies kerteles“ (E), „pastebėjau, kad meno terapija raminančiai veikia sunkaus elgesio vaikus, jie pasidaro ramesni“ (C). Taigi, meno terapija prisideda prie agresyvaus elgesio slopinimo ji padeda vaikams išsilaisvinti iš juos kamuojančių sunkių jausmų, kuriuos vaikai patiria po skyrybų ar kitų sudėtingų aplinkybių šeimoje: „vaikai paleidžia savo neigiamus jausmus, jiems palengvėja“ (F).

Tyrimu atskleista, kad VDC specialistai teikdami pagalbą (konsultacijų ir kt. metu) yra pirmiausia tinkamo bendravimo pavyzdžiai. Be to, informantai teigia, kad: „gerai, kad vaikai turėjo su kuo pasikalbėti, nes daugelis jų jaučiasi nesuprasti, vieniši“ (I). Konsultacijos padeda vaikams įgyti ne tik kalbėjimo, bet ir aktyvaus klausymosi įgūdžių, be to, padeda suprasti, kad „ne vien kumščiais ar riksmomis galima spręsti problemas“ (I). Pažymėtina, kad konsultacijos sudaro galimybes vaikams geriau pažinti save, suprasti savo poreikius, atpažinti savo jausmus, išmoko atskirti jausmą nuo veiksmo, vaikai pradeda būti labiau atsakingi tiek už savo žodžius, tiek už poelgius, labiau suvokia poreikius, teises ir atsakomybes.

Tyrimu atskleista, kad kūrybinės veiklos, tokios kaip scenarijaus, šokio ar autentiškų užduočių kitiems kūrimas, yra puikus būdas ugdyti vaikams socialinius įgūdžius. Informantai pažymėjo, kad: „kurdami scenarijus išmoko išsakyti savo nuomonę, išdrąsėjo

ir mažiau bijojo pasakyti ar suklysti, ar būti sukritikuoti“ (B); „vaikai kurdami probleminių situacijų pozityvių sprendimų parinkimo scenarijus išmoko mąstyti kūrybingai ir pozityviai“ (D). Tokios kūrybinės užduotys kaip šokio sukūrimas taip pat pasiteisina socialinių įgūdžių ugdyme, nes „kūryba reikalauja susiklausymo, jiems reikia išgirsti vieniems kitus, čia išaiškėja ir lyderystės gebėjimai“ (F). Šokis padeda pažinti save, savo jausmus, padeda nusiraminti, ko VDC lankantys vaikai labai stokoja, jie neturi nusiramavimo įgūdžių, todėl dažnai būna įsitempę ir susikaustę, jiems sunku valdyti stresą, nes stokoja streso valdymo įgūdžių, o stresuodami ir pykdami elgiasi agresyviai. Taigi, šokio kūrimas ir pats šokis yra kaip vienas iš streso ir pykčio valdymo įgūdžių. Informantai taip pat pažymėjo, kad skiria vaikams visiškai laisvas kūrybines užduotis, kurios padeda vaikams „įgyti pasitikėjimą savimi, kad jie gali mąstyti drąsiai ir išsakyti tai, ką galvoja“ (D). Pažymėtina, kad tyrimu atskleista, jog kūrybinės veiklos yra puikus būdas pažinti save, savo stipriąsias puses, išsakyti savo poreikius ir jausmus bei padeda patenkinti savirealizacijos poreikius, kurių, kaip pažymėjo VDC dirbantys specialistai, dažnas vaikas neturi galimybių patenkinti šeimoje. Todėl, siekiant padėti įgyti vaikams tinkamo bendravimo, nusiramavimo, kompromiso ieškojimo įgūdžių, labai svarbu tuos įgūdžius ugdyti ne tik vaikams, bet ir padėti juos įgyti socialinės rizikos šeimų nariams, nes joms šioje srityje reikalinga pagalba. Įgūdis turi būti ne tik išugdomas, jį svarbu taikyti kasdieniame gyvenime, o šeimose, kuriose gyvena VDC lankantys vaikai, ne visuomet gali įtvirtinti įgytus socialinius įgūdžius, tad tikslinga ieškoti būdų, kaip padėti tokioms šeimoms.

Išvados

VDC lankantiems vaikams yra organizuojamos įvairios veiklos bei sudaromos sąlygos ugdytis harmoningai: tiek laisvo žaidimo, tiek kūrybinių veiklų, tiek tikslingo elgesio koregavimo veiklų metu bei atliekant įvairias pareigas. Vaikai turi galimybę dalyvauti specialistų organizuojamose socioedukacinėse veiklose: laisvuose ir struktūruotuose žaidimuose, sportinėse veiklose, išvykose, ekskursijose, stovyklose, saviveiklos renginiuose, filmų peržiūrose, pamokų ruošoje, atlikti pareigas bendruomenės gerovei, pokalbių metu, meno terapijos užsėmimuose, teikiant specialistų pagalbą (konsultacijų ir kt. metu), kuriant scenarijus, kuriant šokius bei atliekant laisvas kūrybines užduotis, kurių metu vaikai turi galimybes per savo patirtis ugdytis skirtingus socialinius įgūdžius.

Tyrimu atskleista, kad tokius socialinius įgūdžius kaip pažinti save bei savo stipriąsias puses vaikai ugdo laisvų kūrybinių veiklų ir saviveiklos, šokių užsėmimų, specialistų konsultacijų metu bei modeliuojant pageidautiną vaikų elgesį. Vaikų gebėjimas išsakyti savo jausmus ugdo išvykų, pamokų ruošos metu bei atliekant pareigas, susijusias su VDC bendruomenės gerove. VDC specialistai pažymėjo, kad vaikų gebėjimą save pristatyti padeda jiems ugdyti modeliuojamas pageidaujamas elgesys, taip pat pokalbiai. Toks

svarbus asmenybės socialinis įgūdis kaip pasitikėjimas savimi ugdosi laisvų kūrybinių užduočių metu, kur vaikai mokosi drąsiai išsakyti, ką galvoja. Atpažinti savo jausmus, poreikius, juos įsivardyti ir išsakyti bei gebėjimą valdyti stresą ir pyktį, supratimą, kad visi žmonės yra panašūs ir kartu skirtingi, mokosi išsilaisvinti iš kamuojančių sunkių jausmų, atskirti jausmą nuo veiksmo, išsakyti visus savo rūpesčius, ugdytis nusiramavimo įgūdžius mokosi saviveiklos, šokio, meno terapijos užsiėmimų, pamokų ruošos bei specialistų konsultacijų metu ar modeliuojant pageidautiną vaikų elgesį specialių užsiėmimų metu. Empatiją vaikai ugdosi stovyklų ir išvykų, saviveiklos būrelių užsiėmimų metu, ruošdami pamokas bei atlikdami pareigas, susijusias su VDC bendruomenės gerove, sportuodami. Atsakomybę, pareigingumą ir valią vaikai ugdosi ruošdami pamokas, atlikdami pareigas, susijusias su VDC bendruomenės gerove, modeliuojant pageidautiną vaikų elgesį pokalbių, konsultacijų su specialistais ir kt. metu. Vaikai labiau perpranta poreikius, teises ir atsakomybes kai jie gauna pagalbą konsultacijų ir pokalbių metu. Gebėjimą organizuoti veiklas, priimti sprendimus, pripažinti kito asmens nuomonę bei paprašyti pagalbos, siekti tikslo ir lyderiauti vaikai ugdosi žaisdami, ruošdami pamokas, išvykų ir ekskursijų metu, stovyklose bei išvykose taip pat specialistų konsultacijų metu, saviveiklos ir kūrybinių veiklų metu, sportuojant. Gebėjimą kritiškai, kūrybiškai ir pozityviai mąstyti bei išsakyti savo nuomonę ir ryžtingumą skatina šios kūrybinės veiklos: scenarijų rašymas, šokis ar autentiškų užduočių kitiems kūrimas, pozityvių sprendimų scenarijų kūrimas ir parengimas sprendžiant problemines situacijas, žaidimai, saviveikla. Komandinio darbo gebėjimui įgyti labiausiai yra tinkama sportinė veikla. Asmeninės higienos įgūdžiams ugdytis labiausiai tinka stovyklos ir išvykos. Vaikai suvokia savo poreikius, teises ir atsakomybę, kai patys gauna pagalbą konsultacijų ir kitų veiklų metu.

VDC specialistų išryškinta vaikų ugdomų socialinių įgūdžių ir pasirenkamų veiklų įvairovė, siekiant stiprinti vaikų socialinius įgūdžius, atskleidė, kad vaiko socialinių įgūdžių stiprinimas didžiąja dalimi priklauso nuo specialistų požiūrio ir kompetencijų. Kokias veiklas specialistai pasirenks ir kaip sugebės pasinaudoti gyvenimiškomis situacijomis stiprinant skirtingus vaikų socialinius įgūdžius, priklausys nuo jų turimų kompetencijų, požiūrio ir gebėjimo teikti vaikams pagalbą.

Literatūra

- Barkauskaitė, M. ir Pečiuliauskienė, P. (2007). VPU studentų pedagoginių kompetencijų raiška švietimo kaitoje. *Pedagogika*, 87, 43–52.
- Barkauskaitė, M. (2007). Paauglių socializacija: ypatumai, kaitos galimybės. *Pedagogika*, 88, 106–116.
- Bulotaitė, L. ir Gudžinskienė, V. (2004). *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo aprūpinimo centras.

- Burger, K. (2012). A social history of ideas pertaining to childcare in France and in the United States. *Journal of Social History*, 45(4), 1005–1025. doi: 10.1093/jsh/shr144
- Burvytė, S. (2016). *Tėvai vaikams – vaikai tėvams. Atsakinga tėvystė: metodinė priemonė studentams, tėvams ir kitiems ugdytojams*. Vilnius: LEU leidykla.
- Burvytė, S. (2015) Socialinės pedagoginės (kompleksinės) pagalbos poreikis. *Socialinis ugdymas*, 41(2), 144–162. doi: 10.15823/su.2015.50
- Baršauskienė, V., Butkevičienė, E. ir Vaidelytė, E. (2008). *Nevyriausybių organizacijų veikla*. Kaunas: Technologija.
- Bitinas, B. (2004). *Hodegetika*. Vilnius: Kronta.
- Buzaitytė-Kašalynienė, J. ir Liaudginaitė-Zamalienė, E. (2012). Vaikų dienos centrų tarp dalykinio bendradarbiavimo patirtis. *Socialinė teorija, empirika, politika ir praktika*, 6, 7–22.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 3rd Edition. Los Angeles: Sage Publications.
- Crowley, A. A., Jeon, S. ir Rosenthal, M. S. (2013). Health and Safety of Child Care Centers: An Analysis of Licensing Specialists' Reports of Routine, Unannounced Inspections. *American Journal of Public Health*, 103(10), e1-e7. doi: 10.2105/AJPH.2013.301298
- Curry, J. R. ir Fazio-Griffith, L. J. (2013). Integrating Play Techniques in Comprehensive Counseling Programs Developing Social Partnership In Community European Commission (2010). *Europe 2020 strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
- Eskytė, L. (2008). Socialinio dalyvavimo plėtotė vaikų dienos centruose. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2(2), 143–165.
- Grakauskaitė, V. ir Kropaitė V. (2004). Moksleivių socialinių įgūdžių lavinimas. *Žvirblių takas*, 4, 5–19.
- Gudžinskienė, V. (2014) The provision of day care services for the children in need. *Metszetek. Debrecen: University of Debrecen*, 3(4), 91–109. doi: 10.15388/ActPaed.2012.29.1177
- Gudžinskienė, V. ir Gedminienė, R. (2011). Vaikų, augančių alkoholio vartojimo problemų turinčiose šeimose, patiriami psichologiniai, socialiniai ir mokymosi sunkumai. *Socialinis ugdymas*, 27(16), 19–31.
- Gudžinskienė, V. ir Railienė, A. (2012). Gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja: bendrojo lavinimo kontekstas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 29, 91–72.
- Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, R. ir Uscila, R. (2016). Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės vaikų dienos centruose. *Pedagogika*, 121(1), 210–225.
- Jančauskytė, G., Širiakovienė, A. ir Plaušinitienė, A. (2013). Vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialinių įgūdžių plėtojimo galimybės dailine veikla vaikų dienos centruose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(39), 76–81.
- Jovaiša, L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija*. Vilnius: Agora.
- Jonutytė, I. (2007). *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje. Monografija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

- Jungtinių Tautų organizacijos Vaiko teisių konvencija. (1995). *Valstybės žinios*, 60-1501.
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. (1996). *Valstybės žinios*, 33-807.
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. (2012). *Valstybės žinios*, 61-3050.
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2006). *Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342>.
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2007). *Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.301806>.
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2011). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2006). Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453>.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2003). *Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.225359>.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2015). *Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos*. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/177d2dd07c9111e5b7eba10a9b5a9c5f>.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2004). *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. Vilnius: ŠCA.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2004). *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Nacionalinės vaikų dienos centrų 2005–2007 metų programos patvirtinimo*. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.DA88FC165115>.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2010). *Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija*. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.DF72CDC57E53>.
- Masiliauskienė, E. ir Griškutė, V. (2010). Vaikų dienos centrų teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raiškos kontekstų empirinis tyrimas. *Mokytojų ugdymas*, 14(1), 138–55.
- Mikalauskienė, R. (2008). *Tarpžinybinio bendradarbiavimo ypatumai, organizuojant vaikų dienos centrų veiklą*. Lietuvos akademinių bibliotekų tinklas (LABT).
- Palavinskienė, B. (2001). Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 20(12).
- Pikūnas, J. ir Palujanskienė, A. (2001). *Asmenybės vystymasis. Kelias į savęs atradimą*. Vilnius: pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
- Socialinė apsaugos ir darbo ministerija. (2015). *Vaikų dienos centrų veiklos, juose teikiamų socialinių paslaugų įvertinimo ir plėtojimo galimybių tyrimas. Tyrimo ataskaita*.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2001). *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, pradinį klasių moksleivių įgūdžiams lavinti*. Vilnius: Pedagoginis psichologinis centras.
- Socialinių paslaugų katalogas. (2006). *Valstybės žinios*, 43-1570.

- Sipovič, I. (2007). Vaikų dienos centrų administravimo ir vertinimo problemiškas. *Viešoji politika ir administravimas*, 22.
- Stoltz, S., van Londen, M., Deković, M., de Castro, B. O., Prinzie, P. ir Lochman, J. E. (2013). Effectiveness of an individual school-based intervention for children with aggressive behaviour: a randomized controlled trial. *Behavioural and cognitive psychotherapy*, 41(5), 525–548. doi: 10.1017/S1352465812000525
- Stuopyte, E. (2016). *2016 Working With Children At Risk 5th INTERNATIONAL SCIENTIFIC FORUM*, ISF 2016, 21–23 April, Rome, Italy, European Scientific Institute, ESI (publishing). Prieiga per internetą: <http://eujour> 5th International Scientific Forum, (5, 2016; Rome) / 5th.
- Sturlienė, N. (2007). *Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa „Tiltai“*. Kaunas: Arx Baltica.
- Štuopytė, E. (2011). *Socioedukacinis darbas su vaikais bendruomenės centre*. Kaunas: Technologija.
- Valstybės pažangos taryba. (2012). *Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*. Prieiga per internetą: <https://www.lietuva2030.lt/lt>.
- Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija. (2013). *Valstybės žinios*, 140-7095.
- Vaiko gerovės plėtros 2013–2020 m. strategija. (2013). Prieiga per internetą: <https://www.vilnius.lt/vaktai2011/Defaultlite.aspx?Id=3&DocId=30224601>.
- Vaitiekienė, N. (2013). Socialinės rizikos šeimų vaikų, lankančių dienos veiklos tarnybą, socialinių įgūdžių analizė. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 11, 124–133.
- Wadsby, M. (2012). Can early intervention have an impact on future life? A study of life events, social interaction, and child behavior among mothers at psychosocial risk and their children eight years after interaction treatment. *Journal of Family Social Work*, 15(1), 78–95. doi: 10.1080/10522158.2012.640910

Experiences of Children Day Care Centre Specialists Developing Children's Social Skills

Vida Gudžinskienė¹, Sigita Burvytė², Marijona Barkauskaitė³

¹ Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, 20 Ateities St., LT-08303 Vilnius, Lithuania, vida.gudzinskiene@mrui.eu

² Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Social Education, Department of Social Education, 39 Studentų St., LT-08106 Vilnius, Lithuania, sigita.burvyte@leu.lt

³ Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, 39 Studentų St., LT-08106 Vilnius, Lithuania, marijona.barkauskaite@leu.lt

Summary

It is highly important to start developing children's social skills since early childhood, when children are most susceptible to all experiences. Support rendered by CDCC specialists seeking

to develop social skills is undoubtedly significant for children that grow in families at social risk, as their parents lack social skills themselves. The focus of the research is experiences of CDCC specialists in developing children's social skills. The purpose of the study is to reveal, as well as theoretically and empirically validate experiences of social workers and social pedagogues to develop social skills in CDCC. The study question: How successful are CDCC specialists in developing social skills of children attending day care centres? Qualitative research type was chosen for the study. In the study, the method of a semi structured interview, which enables to come close to the understanding of human experiences, designation of meanings, the definition of meanings and the construction (explanation) of reality, was used. The obtained data were analyzed by the content analysis method. Qualitative content analysis was carried out in accordance with the inductive, study data based and categories composed logic. According to J. W. Creswell (2009), content analysis is a technique which, having examined the specificities of the text, allows, objectively and systematically, draw reliable conclusions. The qualitative content analysis was performed regarding the following sequence (Creswell, 2009): repeated reading of the content of transcript interview texts, distinction of meaning elements in the text analysed, grouping of the distinguished meaning elements into categories and sub-categories, integration of the categories/sub-categories into the context of the phenomenon analysed and description of their analysis. Criteria-based sample was used in the study. The informants were chosen according to the following criteria: 1) a social worker or social pedagogue with higher education, 2) working experience of not less than 2 years. The study was conducted in October-December 2016. The place and time of the interview were arranged in advanced with the research participants. The informants' agreement was obtained regarding the participation in the study and recording of the interview. Having taken the interviews, their transcripts were made. 9 informants participated in the research (5 social pedagogues and 4 social workers). The research was based on non-random criterion-based sampling. The principle of ethics were observed: the informants were introduced with the research aim and methods of data collection. The informants expressed their free will to participate in the research; the anonymity and confidentiality were assured.

The analysis of qualitative research results revealed that the diversity and significance of CDCC organised activities in developing children's social skills served the purpose especially for the ones that came from social risk families, in which the children often experienced social psychological crisis, solved different problems on their own, whereas their parents often lacked social skills themselves. The research results highlighted that the activities selected for children's free time aimed at accomplishing the selected duties, purposefully modeling their behaviour and completing creative tasks created favourable conditions for the development of children's social skills. The research participants noted the following important social skills of children that they had acquired in CDCC activities: an ability to communicate and cooperate, creativity, leadership, decision making, attaining their goals, positive attitude and support to others, empathy, team work, problem solving, an ability to ask for help, personal hygiene, recognition of own and others' needs, an ability to distinguish own and others' strengths and weaknesses, an ability to listen to others, critical thinking, self-confidence, responsibility, willpower, development and observance

of rules, an ability to distinguish feelings from actions, distinction of duties and rights, positive and creative thinking, as well as stress and anger management. The research demonstrated that the activities of smart education purposefully selected by CDCC specialists proved efficient in developing children's social skills, as well as CDCC activity was organised in the positive direction to strengthen children's social skills. The diversity of the developed social skills and selected activities showed that the strengthening of children's social skills largely depended on the specialists' attitude, competence to select activities, as well as an ability to employ different life situations seeking to promote the development of various social skills. A skill should not only be developed, but it should be regularly applied in everyday life. Unfortunately, the families whose children attend CDCC are not always capable to help their children consolidate the acquired social skills; hence, it is relevant to search for the ways of rendering support to both children and parents.

Keywords: *Children Day Care Centre (CDCC), educational activities, experiences of specialists, social skills, children.*

Gauta 2017 12 11 / Received 11 12 2017
Priimta 2017 12 20 / Accepted 20 12 2017